

Rackové při výlovu Hradeckého rybníka, Tovačov.

Foto: J. Šírek

Kam za ptáky od podzimu do jara

Jiří Šírek, Robert Doležal

S podzimem nastává v přírodě uklidnění. Hnízdní sezóna skončila, mláďata jsou samostatná, nad ulicemi už se neprohánějí hejna rorýsů a ráno nás nebudí chór ptačích hlasů. Ptáci odpočívají a sbírají síly k cestě na jih. Jiní se chystají na zimu. Klid je to ale jen zdánlivý a pohledu pozorného ornitologa může nabídnout mnoho zajímavého.

Tah bahňáků

Tím nejneobyčejnějším fenoménem podzimního období je ptačí tah. Nemá nic z uspěchanosti jarního přesunu na hnízdiště. Naopak, ptáci si dávají na čas a na lokalitách, kde naleznou dostatek potravy, mohou zůstat i několik dnů či týdnů. Zvláště patrný je tah bahňáků. Nejpritažlivějšími místy jsou pro ně bahnitě okraje rybníků nebo jejich dna po výlovech, strniště, zoraná pole a na nich louže po deštích. Lákají je také usazovací nádrže cukrovarů.

Ideální podmínky pro pozorování bahňáků vznikly v roce 2007 na rybníku Nesyt na jižní Moravě. Vyskytlo se tu množství vzácných druhů, řada z nich v rekordních počtech a mnozí, jako třeba tenkozobci opační, i zahnízdili. Lednické rybníky, jejichž je Nesyt součástí, je tak možno doporučit. V poslední době totiž mají nižší stav vody už od konce léta, takže stojí za to se sem za bahňáky vypravit. K Nesytu a Hlohoveckému rybníku se dá snadno dostat od obce Hlohovec po zpevněných cestách, Prostřední rybník a zbytek Hlohoveckého jsou dobře přehledné, zastavíte-li se u nich na odpočívadle silnice Lednice-Valtice. Není nad to projít si však cestu kolem rybníků, i když to je skoro celodenní výlet. Kromě bahňáků totiž uvidíte stovky husí velkých, volavky bílé, racky bělohavé nebo orla mořského.

Sledování bahňáků je vždy výzva. Jde jednak o to, vůbec je najít, a pak samozřejmě také správně určit. V případě, že víte o rybníku, kde právě

probíhá výlov, je situace snadnější v tom, že máte představu, kde hledat. Pak už stačí jen dobrý stativový dalekohled a kvalitní terénní příručka. Když žádnou vypuštěnou vodní plochu v blízkosti nemáte, má hledání ptáků v krajině další rozměr. Radost z úspěšně nalezené lokality s výskytem několika druhů, které hnízdí daleko na severu a které se u nás na chvíli zastavily cestou na zimo-viště, je o to větší. Samotné určování bahňáků je neméně zajímavou kapitolou. Mnozí ptáci mohou být ještě v letním šatě, jiní přeperevují, další jsou už v zimním a všechny doplňují mladí ptáci, jejichž vzhled se od dospělých může velice lišit. Hodiny, které můžete v jejich blízkosti strávit, jsou tou nejlepší cestou k jistotě v jejich určování. Chce to jen tu plejádu ptačích druhů a jejich šatů „dostat do oka“. Obdobně to platí i pro dlouhokřídlé nebo dravce, kteří stojí také za pozornost.

Podzimní průtah přes horské hřebeny

Neméně zajímavou formou podzimního pozorování ptáků je návštěva některého z příhraničních pohoří, například Krkonoš či Jeseníků. Ptáci se při špatných meteorologických podmínkách o tuto překážku, která jim stojí v cestě, „zarazí“, a za příhodných podmínek ji pak překonávají průsmuky a sedly v neuvěřitelných koncentracích. Opět se jedná o vyšší školu určování, protože se

ptáci při tahu ozývají jen krátce a mnohdy zcela odlišně než na hnízdišti. K takovým místům v horách patří třeba Vosecká bouda v Krkonoších v okrese Semily. Počty ptáků, které tady protáhnou, jdou do deseti tisíců za den a určitě je trefný název Ptačí řeka, jak takový masový tah někteří ornitologové nazývají. Uvážíme-li, že v době podzimního tahu můžeme v běžné krajině vidět např. jen pár jedinců lejska černohlavého, zatímco tudy protáhne 60 tisíc lejsků, je to nepopsatelný zážitek. Když se tu skupina ornitologů zastavila počátkem letošního října, zaznamenala téměř 50 tisíc exemplářů 28 druhů pěvců za čtyři hodiny. Podobným famózním místem, kde se dá sledovat tah ptáků, je Červenohorské sedlo v podhůří Jeseníků, kde počátkem letošního října za tři hodiny protáhlo 15 600 ptáků, z toho třeba 46 skřivanů lesních. Takové počty a doslova proudy ptáků těžko jen tak někde jinde uvidíte.

Shromaždiště jeřábů popelavých

Zpestřením podzimu může být také výlet do nedaleké ciziny. K nezapomenutelným patří shromaždiště jeřábů popelavých. Těmi nejbližšími místy jsou východomaďarský NP Hortobágy nebo západně od Berlína ležící oblast Rhin-Havelluch. Ptáci se tu shromažďují před tím, než pokračují dále k jihu. Večerní pozorování několika desítek tisíc troubících jeřábů, přemísťujících se z polí na nocoviště, patří k nejúžasnějším přírodním představením.

Pozorování u rybníků a na polích

Ideálním prostředím jsou vypuštěné rybníky. V době podzimního tahu bahňáků je těch vhodných ale vypuštěno minimum, termín vypuštění pak přichází až pozdě, a na rybnících se zastaví

Modře jsou označeny vodní plochy, hnědě pole, zeleně horské oblasti a oranžově místa k pozorování bahňáků. Mapa je pouze orientační. Více o lokalitách v textu.

- 1 Novomlýnské nádrže
- 2 Lednické rybníky
- 3 Vosecká bouda v Krkonoších
- 4 Červenohorské sedlo v Jeseníkách
- 5 oblast mezi Olomoucí, Kroměříží a Prostějovem
- 6 Vltava v Praze
- 7 přehrada Jesenice u Chebu
- 8 přehrada Skalka u Chebu
- 9 Berounka u Plzně
- 10 Jivjanské rybníky na Domažlicku
- 11 Novozámecký rybník u České Lípy
- 12 Nechranická přehrada na Chomutovsku
- 13 přehrada Rozkoš u České Skalice
- 14 rybník Dehtář u Českých Budějovic
- 15 Vrbenské rybníky u Českých Budějovic
- 16 rybníky u Tovačova
- 17 rybníky u Záhlinic

Tipy na lokality v ČR vhodné k pozorování ptáků na podzim a v zimě.

jen opozdilci nebo pozdě protahující bahňáci jako kulík bledý, zlatý nebo koliha velká. Při pozorování na rybnících stojí za to vypravit se i na okolní pole. Tam se vyplatí prohlížet terénní sníženiny po deštích, ale i probíhající polní práce, které lákají řadu druhů ptáků. Při tahu jsou přítažlivá i vyvýšená místa v rovinaté krajině – jakési náhorní planiny, kde táhnou dravci, pěvci i jiné druhy a díky dobré viditelnosti a rozhledu se dají provádět i přesné odečty početnosti. Sami budete překvapeni, kolik kání, pochopí, poštolky a jiných dravců se tak dá napočítat, případně mezi nimi objevit i vzácnější druhy. Ideální dobou je teplejší část dne okolo poledne či po něm a jasné, případně oblačné počasí s mírným prouděním větru. Samozřejmě dobrá určovací příručka nebo zkušený pozorovatel jsou nutným doplňkem takových výprav. Podobných lokalit jsou u nás jistě desítky.

zdržují desítky až stovky kání lesních, pochopí, poštolky a první podzimní piliši nebo káně rousné. Později je možné zastihnout také kulíky zlaté, stovky čejek, ale třeba i kalouse pustovky.

Zima pokračuje, jsou tu vrubozobí

S pokračujícím podzimem a nástupem zimy se u nás objeví další hosté ze severu, mnohem nápadnější než bahňáci. Jsou to vrubozobí a potáplice. Tito ptáci ozvlášťují vodní plochy v zimní krajině, ze které se většina domácích opeřenců vytratila. Na řekách a nádržích se objeví morčáci, turpani, hoholi, hvízdáci, ale i severské husy. Ty dříve přes naše území na podzim a na jaře jen protahovaly, nyní tu i zimují. Jen v případě, že je zima příliš tuhá a většina vodních hladin zamrzne, se přesunou ještě dále k jihu a při oblevě se vracejí. Jejich denní rytmus na zimovišti má svoje pravidla. Rozlehlou vodní hladinu nádrží užívají jen jako nocoviště. Přes den se pak v mnohatisícových hejnech vyskytují na polích, kde hledají potravu. Kolem poledního se vracejí k vodě, aby se napojily, a znovu odlétají na pastvu, aby se večer vrátily na hladinu. Jejich sledování má velké kouzlo. Najít je během dne v otevřené krajině je bez předchozích zkušeností velice náročné. Ideálním způsobem je přijet k vodě před rozletem hus do polí. Jejich klíny vám pak ukážou směr, kde je v polích hledat.

Vzrušujícím při pozorování husích hejn je nejen možnost přispět odečtením límcovaného jedince k objasnění jeho pohybu Evropou, ale zajímavé je i pozorování vzácnějších druhů, které se mohou mezi husami vyskytovat. Místem, kde se dají vidět s jistotou, jsou Novomlýnské nádrže na jižní Moravě. Kontroverzní dílo minulého režimu hostí v tuto dobu tisíce vrubozobých ptáků téměř všech našich druhů. Vynikají tisíce husí, jejichž ranní rozlet je zážitkem i pro neornitologa, k tomu připočteme morčáky velké a malé, poláky kahol-

ky, hoholy severní, zimující orly mořské, racky bělohlavé a o překvapení z jiných druhů nebývá nikdy nouze. Nejlepším pozorovacím stanovištěm je odpočívadlo u zdymadel mezi první (Mušovskou) a druhou (Věstonickou) nádrží, kde se dá odstavit auto nebo sjet na parkoviště těsně na břehu první nádrže a po přejití silnice se vypravit k severnímu břehu Věstonické nádrže, odkud je pěkný rozhled. Podobně se dá zastavit u silnice mezi Strachotínem a Dolními Věstonicemi mezi druhou a třetí nádrží.

K nejvýznamnějším ornitologickým lokalitám v Čechách patří Nechranická přehrada na Chomutovsku – shromažďuje se tu až 25 tisíc vodních ptáků, z nich 10 až 15 tisíc hus polních a běločelých. Další lokality viz mapu.

Zima, ideální období pro začátečníky

Zima je vůbec skvělým obdobím pro začínající ornitology. Ptačích druhů je u nás méně a jsou člověku mnohem blíže, nejsou tak opatrné a lze je snáze pozorovat. Začít v zimě vám ušetří zmatek z pře- hršle neznámých hlasů a skrývajících se ptačích těl v husté letní vegetaci. Navíc uvidíte vodní ptáky, kteří se po zámru stěhují blíže k lidem a budou k zastížení na řekách i uprostřed měst. K takovým místům patří prakticky všechny naše toky ve větších městech, jednoznačně však vede Vltava v Praze.

Zima není vůbec špatným obdobím z hlediska ornitologa. Jen je nutné se více obléci a natáhnout si rukavice, aby prsty nezabýly od kovových těl dalekohledů. A i v případě, že panuje počasí, do kterého by psa nevyhnal, můžete zůstat v teple domova a pozorovat opeřence na krmítku za oknem. Když pak náhle přijde jaro, budete připraveni k pozorování daleko většího počtu druhů, které se začnou objevovat doslova den ze dne. ☛

Jespák obecný, Tovačov.

Sám rád navštěvuji oblast střední Hané, táhnoucí se na rozsáhlých odlesněných plochách v trojúhelníku mezi Olomoucí na jih ke Kroměříži a na západ k Prostějovu. V daném trojúhelníku stačí sjet kdekoli ve silnice a nechat se vést polními cestami, zastavovat se na nich a pozorovat okolí z vyvýšeného bodu. V brzkém podzimě se zde